

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 81'35

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2026.1.1>

А. А. ВІЦЮК

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Київський медичний університет, м. Київ, Україна
Електронна пошта: al_vi87@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2216-8536>*

ДО ПИТАННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ РЕДАКЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОПИСУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Український правопис як сукупність загальноновизнаних і загальнообов'язкових правил встановлює способи передачі мови на письмі. Він склався історично, відбиваючи давні традиції або нові тенденції в передачі звуків, слів і форм, що виявляються в писемній мові на різних етапах її розвитку.

У статті проаналізовано історію створення українського правопису, найважливіші зміни, які відбулися від українсько-слов'янського періоду до наших днів. Охарактеризовано внесок видатних українських мовознавців, педагогів та дослідників, які тривалий час працювали над удосконаленням української орфографії та пунктуації.

У більш як тисячолітній історії правопису виділяють чотири періоди. Перший період (XI–XVI ст.) пов'язаний з пристосованою до особливостей староукраїнської мови орфографічною традицією відомих просвітителів та проповідників християнства Кирила й Мефодія. Другий період (XVI–XVII ст.) відбиває вплив на староукраїнське (здебільшого церковне) письмо південнослов'янської орфографії. Третій період (XVII – початок XIX ст.) започатковано виданою 1619 р. «Граматикою» українського мовознавця, письменника, церковного діяча й просвітника Мелетія Смотрицького. Четвертий період починається з першої чверті XIX ст., коли відбувалося формування нової української літературної мови на народній основі. Саме в той час починається та розвивається формування сучасного українського правопису. Від часу написання «Енеїди» І. Котляревського у 1798 р. до 1905 р. було запропоновано до 50-ти різних орфографічних систем.

Також у статті окреслено основні правила, які подані в новій редакції правопису сучасної української літературної мови. З-поміж них варто виокремити такі, як уживання *і*, *и* на початку слова, букви *г*, апосторфа, м'якого знака, буквосполучень *йо*, *ьо*, написання складних слів разом і з дефісом, а також слів іншомовного походження, написання неподвоєних й подвоєних букв на позначення приголосних тощо. Крім того, запропоновано систему вправ і завдань, які допоможуть швидко та ефективно засвоїти основні зміни, які має український правопис.

Сучасна українська орфографія визначається редакцією 2019 року, яка має значну кількість мовних норм, притаманних українським традиціям. Оновлення мови – це живий і непинний процес. Вона постійно розвивається, відображаючи зміни в мові та її взаємодію зі світовими мовами.

Ключова слова: лексикографія, орфографія, дослідження-аналіз, розподільна робота, коментоване письмо, система вправ.

Поставлення проблеми. Становлення сучасного українського правопису це тривалий та складний процес, який пройшла українська мова від моменту її зародження і до XXI століття. Він зазнав значних змін починаючи від українсько-слов'янського періоду (X – поч. XVII ст.), Староукраїнського періоду (ост. чверть XIV – поч. XVII ст.), норм «Граматики» Мелетія Смотрицького 1619 року (XVII – XVIII ст.) та аж до новоукраїнського періоду (XIX ст. – сьогодення).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Давньоукраїнський орфографічний звичай формувався

під впливом старослов'янського правопису, що прийшов в Україну разом із конфесійною літературою після офіційного введення християнства в Київській державі у кінці X ст. До кирилиці уже було письмо на Україні («*черти і ризи*»), але від нього не лишилося жодної традиції. Найстаріші зразки уставного письма в Україні репрезентовані Остромировим Євангелієм 1056 року, Ізборніками Святослава 1073 і 1076 рр. та Галицьким Євангелієм 1144 року [Лев 1994 : 359].

У Київській державі Україні-Русі, окрім писемної церковно-слов'янської мови,

існувала розмовна, наближена до сучасної української мови. Написи-графіті на стінах Софіївського собору в Києві, хоча й виконані церковнослов'янською мовою, містять у текстах вирізні ознаки розмовної мови Руси-України.

У староукраїнському етапі визначаються два періоди. Перший охоплює XV – XVI ст. – час так званого другого південнослов'янського (болгарського) орфографічного впливу – застосування правил, вироблених у болгарському місті Тирнові книжниками на чолі з патріархом Євтимієм (Тирновським). Цього впливу зазнало головним чином конфесійне письменство; сфер світської літератури, зокрема ділових паперів, він торкнувся мало. Правила тирновської школи частково відбиті в орфографії, яку спробував нормалізувати у праці "Грамматика словенска" (1596) український філолог Л. Зизаній.

Другий період в історії староукраїнської орфографії позначений національною самобутністю. Наш видатний письменник і лінгвіст М. Смотрицький у книжці "Грамматіки славенска правилнос Свнтагма", надрукованій 1619 р., вперше подав докладні правила правопису, що ґрунтуються на староукраїнському (багато в чому й ширшому – східнослов'янському) узусі.

У XVII ст. однією з кращих праць східнослов'янської лексикографії є «Лексикон славяноросский...» Памви Беринди, який став результатом майже тридцятирічної праці вченого-лексикографа. Він відіграв важливу роль в історії української лексикографії. Сучасного вигляду українська абетка набувала поступово. Її склад у різні часи на різних українських землях залежав від уживання того чи іншого правопису: максимовичівки, кулішівки, драгоманівки, желехівки, «ярижки», панькевичівки.

Проблемами української абетки, окрім діячів, прізвища яких дали назву правописним системам, займалися О. Павловський, Г. Квітка-Основ'яненко, А. Метлинський, Я. Головацький, К. Шейковський, М. Гатцук, І. Франко, Б. Грінченко, Г. Голоскевич, А. Бурячок.

Важливу роль у впорядкуванні українського правопису в XX ст. відіграла орфографічна система, котру застосував у "Словарі української мови" (1907-1909) Борис Грінченко. Перший загальноукраїнський правопис, авторами якого були видатні українські мовознавці: І. Огієнко,

А. Кримський, О. Синявський, Є. Тимченко, В. Ганцов, С. Смаль-Стоцький, В. Сімович, О. Курило, Л. Булаховський та ін., за підписом наркома освіти УСРР Миколи Скрипника вийшов у Харкові у вересні 1928 року і був запроваджений у практику з 1 січня 1929 року. Український правопис 2019 року підготовлений Українською національною комісією з питань правопису [Нестеренко 2023].

Мета статті. Проаналізувати особливості нового українського правопису з'ясувати відмінності від попередніх редакцій та створити систему вправ та завдань, що будуть сприяти його засвоєнню на свідомому рівні.

Виклад основного матеріалу дослідження. 22 травня 2019 року Кабінет Міністрів України схвалив нову редакцію правопису (Постанова КМУ від 22.05.2019 № 437). Суттєвих змін зазнав правопис частин основи слова, закінчень відмінюваних слів, правопис слів іншомовного походження, власних назв, а також уживання розділових знаків. Зупинимось детально на найбільш поширених та складних для засвоєння правил та пропонуємо ефективні вправи для тренування.

§ 2. Уживання І, И на початку слова. На початку слова звичайно пишемо і відповідно до вимови: Іва́н, і́грашка, і́дол. Деякі слова мають варіанти з голосним и: і́рій і і́рій, і́род і і́род ('дуже жорстока людина'). И пишемо на початку окремих вигуків (ич!), часток (ич який хитрий), дієслова і́кати ('вимовляти и замість і') та похідного від нього іменника і́кання. И на початку слова вживаємо в деяких загальних і власних назвах, що походять із тюркських та інших мов, відповідно до їх вимови в цих мовах: ийбе́н, ир [5].

Дослідження-відновлення. На місці крапок поставте пропущені букви і або и, і поясніть, якими принципами правопису при цьому слід керуватися:

...кати, ...ко́на, ...менувáти, ...м'я́, ...ч-обá , Кім Чен ...н, ...нді́к, ...ноді́, ...ржа́ , ...снувáти, ...сти́на, ...ті́, ...ч, ...ро́д

§ 6. Буква І. Буква і передає на письмі задньо-язиковий зімкнений приголосний: 1. в українських та в давно запозичених і зукраїнізованих словах: і́грус, га́ва, га́зда тощо та в похідних від них: і́грусовий, га́здувáти. 2. у власних назвах – топонімах України: Го́ргáни (гірський масив),

Горонда, Угля (села на Закарпатті), у прізвищах українців: Галаган, Галятівський [Український 2019].

Орфографічний практикум. Поясніть написання букви г у словах. Складіть з ними п'ять речень.

Гандж, ганок, гату нок, гвалт, ге гати, гедзь, гелготати, гелготити, гергелі, герготати, герготіти, гі гнути, гирлі га, глей, гніт (у лампі), го гельмо гель, гонт(а), грасувати, гра́ти (іменник), гречний, гринджо́ли, ґрунт, ґудзик, гу́ля, гура́льня, джигу́н, дзіга, дзіглик, дрига́ти і дрига́ти, ремига́ти, гвалтува́ти, ге́рґіт, гратча́стий, ґрунтовий, ґрунтува́ти(ся), ґудзиковий, гу́лька, прога́вити, Ге́ник, Герза́нич, Герда́н, Гжи́цький, Гі́га, Го́га, Го́йдич, Го́нта, Грі́га, Гудзь, Гу́ла, Лома́га.

§ 7. Апостроф. Роздільність вимови я, ю, є, ї та попереднього твердого приголосного на письмі позначаємо апострофом. Апостроф пишемо перед я, ю, є, ї: 1. Після букв на позначення губних приголосних б, п, в, м, ф: б'ю, п'ять; П'яста, В'ячслав. Примітка. Апостроф не пишемо, коли перед буквою на позначення губного звука є інша буква (крім р), що належить до кореня (основи): дзвякнути, духмяний, мавпячий, 8 медвяний, морквяний, різдвяний, свято, тмяний, цвях, але: арф'яр. Коли така буква належить до префікса, то апостроф пишемо, як і в спільнокоренових словах без префікса: зв'язок, зв'яліти, підв'язати, розм'якнути, сп'яніти. 2. Після р: бур'ян, міжг'р'я. Примітка. Апостроф не пишемо, коли ря, рю, ре означають сполучення м'якого р із наступними а, у, е: бур'як, бур'яний. 3. Після к у слові Лук'ян і похідних від нього: Лук'яненко. 4. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: без'ядерний, без'язикий [5].

Вибірково-розподільна робота. Розділіть слова на групи за умовами вживання та невживання апострофа:

П/є, в'язи, солов'ї, м'ясо, рум'яний, (на) тім'ї, жираф'ячий, мерэф'янський, Дем'ян, Максим'юк, кр'якати, р'ябий, Лук'яніок, Лук'янець, р'юмсати, від'їзд, з'єднаний, з'їхати, з'явитися, напів/європéйський, об'єм, під'їхати, під'їудити, роз'їудити, пан/європéйський; дит'ясла, камер'юнкер, Мін'юст, кр'юк, Стеф'юк, ве́рб'я, торф'яний, черв'як, пір'я, ма́тір'ю, кур'

єр, (на) подвір'ї; Валер'ян, Мар'ян, Мар'яна.

§ 8. ЙО, БО 1. ЙО передає звукосполучення й + о: 1) на початку слова та після букви, що позначає голосний: його́, йому́; 2) після букви на позначення приголосного, переважно на початку складу: батальйо́н, бульйо́н. 2. БО пишемо після букви на позначення м'якості приголосного перед о: всьо́го, Ковальо́в, сьо́годні [Український 2019].

Розподільна робота. Записуючи, поділіть подані слова на групи відповідно до правил уживання йо таьо.

Заво...ований, привіле...ований, Лин...ов, л...он, л...ох, ра...он, чи...ого, в...окати, Вороб...ов, кур...оз, с...омий, тр...ох, т...охкати, ц...ого, міл.....он, Солов...ов.

§ 26. Коли пишемо Ь. Буквою ь позначаємо на письмі м'якість приголосних звуків. 1. Ь пишемо: 1) після букв д, т, з, с, дз, ц, л, н у кінці слова та складу: мідь, суть, на́морозь, вісь, гедзь, па́лець, крохма́ль, кінь; дядько, молотьба́, близько, во́сьмий, Грицько́, кільце́, ганьба́; 2) після перелічених у п. а) букв та р усередині слова перед о: дьо́готь, дзьоб, тьо́хкати, сьо́мий, льон, ларьо́к, трьо́х, царьо́к; 2) після л перед наступною буквою на позначення приголосного: Га́льченко, Гуцу́льщина, іда́льня, кільце́, кова́льський, па́льці, риба́льство, сі́льський, спі́льник. Примітка. Не пишемо ь після л у буквосполученнях лц, лч, коли вони походять із лк: ба́лка – ба́лці, га́лка – га́лці, галче́ня, монго́лка – монго́лці, Нага́лка – Нага́лці, Нага́лчин, риба́лка – риба́лці, риба́лчин, спі́лка – спі́лці, спі́лчанський, але: гу́лька – гу́льці, ку́лька – ку́льці, шпі́лька – шпі́льці. 2. Також пишемо Ь: 1) у словах на: а) -зьк-(ий), -ськ-(ий), -цьк-(ий); -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -ськ-(о), -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ськи, -цьки: близький, вузький, во́лінський, до́нецький; близькість, лю́дська́сть; близько, ви́йсько, бага́цько; по-фра́нцу зькому (по-фра́нцу зьки), по-украї́нському (поукраї́нськи), по-німе́цькому (по-німе́цьки). Примітка. У словах баский, боязкий, в'язкий, дерзкий, жаский, ковзкий, плаский (плоский), порський, різкий і похідних утвореннях бо́язкість, в'язкість, ба́ско, різко тощо ь не пишемо. б) -еньк-(а), -еньк-(о), -оньк-(а), -оньк-(о); -еньк-(ий), -есеньк-(ий), -ісіньк-(ий), -юсіньк-(ий): ру́ченька, ба́тенько, го́лівонька, со́колонько;

гарненький, малесенький, свіжісінький, тонюсінький (див. ще § 32); 2) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи першої відміни на -я: грівень, друкáрень, їдалень, пісень, стаєнь; крамніць, ма́триць, робітніць та середнього роду другої відміни на -нн-(я), -ц-(е): бажа́нь, зная́нь, кілець, місць, сердець і серць, але бур, зір, Мотр (після р); 3) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: бу́ дить, бу́ дять, ко́сить, ко́сять, ро́бить, ро́блять, хо́дить, хо́дять; будь, бу́ дьте, бу́ дьмо, лізь, лі́зьте, лі́зьмо, кинь, киньте, киньмо, трать, тратьте, тратьмо (див. ще: § 118, прим. 1). § 27. Ъ не пишемо: 1. Після р у кінці складу або слова: вір, вірте. 2. Після н перед ж, ч, ш, щ та перед суфіксом -ськ-(ий): кінчик, промінчик; але: бриньча́ти, до́ньчин та ін., бо у твірних основах між буквами на позначення приголосних є ь: бринькати, до́нька, ня́нька. 3. Після всіх букв на позначення приголосних звуків, крім л, якщо за ними стоять інші букви, що передають м'які або напівпом'якшені приголосні: Бе́ршадь – бе́ршадський, ві́нця. Примітка. Коли ь наявний у формі називного відмінка іменника, то його зберігаємо в усіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його немає, то й в інших відмінках його не пишемо; пор.: ку́лька – ку́льці. 4. Після л в іменникових суфіксах -алн-(о), -илн-(о): де́ржално, пу́жално та ін., але в іменниках зі значенням зменшеності ь пишемо: де́ржальце, пу́жальце й под. 5. Між двома однаковими буквами, що позначають м'які приголосні: буття́, волóсся, галу́ ззя, гілля́стий, життя́, ка́міння, ллéття, прила́ддя, сі́ллю. 6. Після букв д, н, т перед суфіксами -ченк-(о), -чук, -чишин: Фе́дченко; Па́нченко, безба́тченко; Радчу́ к, але після л пишемо ь: Га́льченко, Га́льчу́ к; Миха́льченко, Миха́льчу́ к, Миха́льчи́шин. 7. Після букви ц у деяких вигуках (звуконаслідувальних словах): бац, буц та в кінці іменників чоловічого роду іншомовного походження: кварц, пала́ц [Український 2019].

Дослідження-аналіз. Сформулюйте правило до кожного слова. Написання пояснить:

Гірка, гіркий, кобза́р, ларка́, лі́кар, монасти́р, Степа́нчу́к, Фе́дчи́шин, Гринчи́шин, ме́нший, то́нший, У́манщина; во́лінський, громадя́нський, освітя́нський, селя́нський, переви́р, ціпи́лно, секрета́р, тепе́р, тюрма́,

дзвя́кнути, кінці́вка, ко́ристю, ланцюжо́к, При́п'ять – при́п'ятський, ра́дість, різдвя́ний, сві́т, свя́то, слі́д, смі́х, сні́г, дівчи́нонька – дівчи́ноньці, пи́сьмо–(на)пи́сьмі, ре́дька–ре́дьці, але: га́лка – га́лці, гі́лка – гі́лці, сторі́нка – сторі́нці, пая́ц, Суе́ц, шпри́ц, па́смо – (у) па́смі, сні́п, сьо́годні, танцюва́ти, цвях, ща́стя, різьба́р, різьба́р, тьмя́ний школя́р, Ха́рків, царка́, го́ц, ня́ньчин, ня́ньчити, кла́ц.

§ 35. Складні слова пишемо разом і з дефісом. 4. Разом пишемо: 1) складноскорочені слова (мішані та складові аббревіатури) й похідні від них: адми́нресу́рс, адми́нрефо́рма; 2) слова з першими регулярно вживаними іншомовними компонентами на голосний та приголосний: абро-, авіа-, авто- ('само', 'автоматичний'), агро-, аеро-, аква-, алко-, арт-, астро-, аудіо-, біо-, боди-, боді- (перед голосним), веб-, геліо-, гео-, гідро-, дендро-, екзо-, еко-, економ-, етно-, євро-, зоо-, ізо-, кібер-, мета-, метео-, моно-, мото-, нарко-, нео-, онко-, палео-, пан-, пара-, поп-, прес-, псевдо-, соціо-, теле-, фіто-, фолк- (фольк-), фоно- та ін.: аброморфе́ма, авіаре́йс; так само слова з питомими компонентами іно- (іншо-, інако-), лже-: інові́рець, іншові́рець. Примітка. Якщо такі іншомовні компоненти приєднані до власного імені, то їх пишемо з дефісом: пан-Євро́па, псе́вдо-Фа́уст. 3) слова з першим іншомовним компонентом, що визначає кількісний (вищий від звичайного, дуже високий або слабкий, швидкий і т.ін.) вияв чого-небудь: архі-, архи-, блі́ц-, гі́пер-, екстра-, макро-, максі-, міді-, мі́кро-, міні-, мульти-, нано-, полі-, преміум-, супер-, топ-, ультра-, флеш-: архіскла́дні́й, архішахра́й, архи́дия́кон, блі́цнові́ни. Примітка 1. У компонентах максі-, міді- кінцевий і в позиції перед приголосним наступного слова не переходить в и: максімо́да. Примітка 2. Компонент топ- із числівниками не поєднуваний. 4) слова з першим іншомовним компонентом анти-, ві́це-, екс-, контр-, лейб-, обер-, штабс-, унтер-: антиві́рус, ві́цепрем'є́р, ві́цеконсу́л. Примітка 1. Із власною назвою (прізвищем) такі компоненти пишемо з дефісом: «Анти-Дю́ринг», екс-Югосла́вія. Примітка 2. У компонента анти- кінцевий и в позиції перед голосним наступного слова не переходить в і: антиеле́ктрон, антиімпе́ріалі́стичний. 5) складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник, записаний словом:

двадцятип'ятиповерховий, двобічний. 5. З дефісом пишемо: 1) слова, утворені повторенням того самого дієслова, що виражають інтенсивну дію: писав-писав, робив-робив, ходив-ходив; прикметника чи прислівника, що передають високий ступінь вияву ознаки: білий-білий, багато-багато; 2) складні слова, утворені внаслідок поєднання слів синонімів: гідкобридко, зроду-віку, тішком-нішком, часто-гу сто; слів-антонімів: більшменш, видимо-невидимо, купівля-продаж; близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: батько-мати (батьки), хліб-сіль (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами чи суфіксами: великий-превеликий, з давніх-давен, з діда-прадіда. Примітка. Два однакових іменники або числівники, один з яких має форму називного відмінка, а другий – орудного, пишемо окремо: кінець кінцем, честь честью, чин чіном, одним одна. 3б 3) складні слова, що означають приблизність: день-другий, година-дві. Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У такому разі між ними ставимо тире: 3 – 4 дні, у чні 8 – 10 класів. 4) складні вигуки та звуконаслідування, утворені переважно повторенням того самого звукосполучення: гей-гей, ге-ге-ге, дзень-дзелень; 5) скорочення з належними до них цифрами: Ан-124, Ан-225; 6) числівниково-літерні найменування класів, будинків, корпусів, поштових відділень тощо: 7-А клас, 10-В клас; 7) ініціальну аббревіатуру, написану великими або малими літерами, з будь-яким словом: ВІЛ-інфекція, ДНК-аналіз; 8) дві ініціальні аббревіатури, написані великими літерами: ВІЛ-СНІД; 9) слова-терміни, до складу яких уходить літера алфавіту: П-подібний; 10) за традицією карт-бланш [Український 2019].

Творче спостереження з елементами аналізу. Поясніть написання слів разом і з дефісом:

Академвідпуста, багатвечір, бухоблік, виконрб, власкор, держміто, держустанова, елітжитло, інвалюта, інофірма, інвестпроєкт, інтербригада, інформповідомлення, інформцентр, Кабмін, Київзеленбуд, комбат, лісгосп, медперсонал, мультфільм, Нацбанк, нардєп, ошадкніжка, епідемситуація, профспілка,

Святвечір, соцзабезпечення, соцтрах, спецзавдання, спецвипуск, спортмайданчик, фармпрепарат, комбатівський, профспілковий, соцтрахівський, автовідповідач, агробізнес, аерометод, акватехніка, алкотест, артрінок, астрокорекція, аудіоальбом, біоцикл, бодибілдинг, бодіарт, вебсторінка, геліоцентр, геополітика, гідропарк, дендропарк, екопродукти, економклас, етногурт, еврозона, євроремонт, зоосад, кібермашіна, метамова, метеостанція, моновістава, мотокрос, наркобізнес, неомодерніст, онколікярня, панамериканський, параолімпієць, попмузика, попгурт, пресконференція, псевдонаука, псевдогромадянський, соціосфера, телехроніка, фітотерапія, фолкгурт, фолькмузика, фонозапис, інакодумець, іншодумець, лжепророк, лжесвідок, бліцопитування, гіперзвук, гіпермаркет, екстраклас, макромоллекула, макроекономіка, максіодяг, мідіодяг, мікроорганізми, мікрохвілі, мікрочастінка, мініблук, мінідиск, мінікомп'ютер, мультимільйонер, нанокomp'ютер, наночастінки, полісахаріди, полімотивація, преміумклас, супермаркет, супермодель, супермодний, топменеджер, топмодель, ультразвук, ультрамодний, флешінтерв'ю, максісукня, мідімода, мідіспідниця, не сьогодні-завтра, три-чотири, їйбогу, їй-право, кру-кру, ку-ку, курлі-курлі, ого-го-го, ой-ой-ой, ох-хо-хо, туктук, тьох-тьох, Б-17, БУ-1, ДС-3, ЖЕК-9, Зеленбу д-4, Су-53, Ту-154, Як-42, будінок № 28-Г, корпус 3-А; Кіїв-1, Т-подібний, статус-кво, ДНК-експертіза, ВІП-зала, е-декларування, е-декларація мало-помалу, повік-віки, радій-радісінський, сила-силенна, тихий-тихесенький, далеко-далеко, легенький-легенький, ледвеледвє, сіньосіньо, тихо-тихо, двокий, півтораметровий, п'ятсотдвадцятип'ятиріччя, сімдесятиріччя, сімсотсорокаріччя, сорокарічний, сторіччя, тривідсотковий, трикутник, триярусний, чотириактний, чотиримісячний, антиінфекційний, антиінфляційний, антиісторичний, антиокислювач, антиурядовий, ексчемпіонка, ексміністр, експрезидент, контрадмірал, контрудар, лейбгвардієць, лейбмедик, обермайстер, оберофіцер, оберлейтенант, оберпрокурор, штабскапітан, унтерофіцер.

Правопис слів іншомовного походження.

§ 122. Звуки [g], [h] 1. Звук [g] та близькі до нього звуки, що позначаються на письмі буквою g, звичайно передаємо буквою г: авангáрд, агіта́ція. 2. Буквою г передаємо звук [g] у давно-запозичених загальних назвах, таких як га́нок, гатунок та в похідних від них: га́нковий, гратча́стий, грунто́вний і т. ін. 3. У прізвищах та іменах людей допускається передавання звука [g] двома способами: шляхом адаптації до звукового ладу української мови – буквою г (Вергі́лій) і шляхом 1 Правопис іншомовних власних назв, що походять зі слов'янських мов, подано в IV розділі «Правопис власних назв» (§ 151–164). 125 імітації іншомовного [g] – буквою г (Вергі́лій, Гарсі́я, Ге́гель, Гео́рг, Ге́те, Грегуа́р, Гу́лліве́р і т. ін.). 4. Звук [h] переважно передаємо буквою г: гандбо́л, герба́рій, гінді, гіпо́теза, гори́зонт, го́спіс, го́спіта́ль, гу́мус; Га́рвард, Ге́льсінкі, Гіндуста́н, Ганніба́л, Ге́йне, Го́рацій, Люфтва́нза. За традицією в окремих словах, запозичених з європейських та деяких східних мов [h], і фонетично близькі до нього звуки передаємо буквою х: хо́бі, хоке́й, хол, хо́лдинг, брахма́н, джиха́д, моджахе́д, хану́м, хара́кірі, хіджа́б, шахі́д, Алла́х, Ахма́д, Муха́ммед, Сухро́б, Ха́кім, Хаммура́пі і т. ін.

§ 123. Буквосполучення th у словах грецького походження Буквосполучення th у словах грецького походження передаємо звичайно буквою т: антоло́гія, антрополо́гія, апте́ка, а́стма, бібліоте́ка, католицький, теа́тр, тео́рія, ортодо́кс, ортопе́дія, Ама́льте́я, Промете́й, Те́кля, Та́їсія, Теодо́р. У словах, узвичаєних в українській мові з ф, допускається орфографічна варіантність на зразок: анафе́ма і ана́гема, дифіра́мб і дитира́мб. § 124. Букви w, th у словах англійського походження Англійське w на позначення звука [w] передаємо звичайно через в: віке́нд, Вашингто́н; у деяких словах за традицією через у: Уе́льс, уайт-спі́рит та ін. Англійське th на позначення звука [θ] передаємо звичайно через т: трі́лер, Ага́та, на позначення звука [ð] – звичайно через з: Ре́зерфорд, рідше через т: Со́тбі або с: Голсуо́рсі. § 125. Буквосполучення ll та ill у словах французького походження Французькі буквосполучення ll та ill після голосних, у кінці слів та перед голосними відповідно до французької вимови передаємо через й: макія́ж, Війо́н, Шанті́ї. У деяких загальних і власних

назвах буквосполучення -aille, -ille, -eille за традицією передаємо як -аль, -іль: вані́ль, Верса́ль, Марсе́ль. 126 § 126. Звук [j] Звук [j] звичайно передаємо відповідно до вимови іншомовного слова буквою й, а в складі звукосполучень [je], [ji], [ju], [ja] буквами є, ї, ю, я: бу́єр, конве́єр, плéєр. § 127. Кінцеві буквосполучення – dr, – tr Кінцеве -tr передаємо через -тр, кінцеве -dr – через -др: баро́метр, діа́метр [Український 2019].

Коментоване письмо. Спишіть слова, правопис поясніть:

Агрéсор, бло́гер, гва́рдія, генерáл, гламу́р, гра́фік, грóг, емба́рго, марке́тинг, мігра́ція; лінгві́стика, негативний, се́рфінг, синаго́га, Вахта́нг, Гарсі́я, Гайнетди́н, Ердога́н, Гвіне́я, Гольфстрі́м, Гренла́ндія, Гру́зія, Ге́те, Гео́рг, Гурамішві́лі, Люксембу́рг, Магоме́т, Фольксва́ген, Чика́го, гвалт, гра́ти, грунт, Ге́гель, Гео́рг, Ге́те, Грегуа́р, Гу́лліве́р, семéстр, теа́тр, термоме́тр, центр, циліндр, фла́єр, кру́їз, моза́їка, ло́яльний, парано́я, плея́да, ро́яль, сакво́яж, секво́я, фая́нс, феєрве́рк, ін'є́кція, проє́кт, проє́кція, суб'є́кт, траєкто́рія, фо́є, е́ті, Га́їті, Го́я, Сйтс, Саво́я, Феєрба́х, Ма́єр, Кає́нна, Іса́я, Йога́нн, Рамбуе́, Со́єр, Ха́ям, Хеєрда́л, Юно́на, Аргу́р, Бле́ксміт, Во́рдсворт, Ме́редіт, Са́уті, ефі́р і ете́р, ка́федра і кате́дра, логарі́фм і логарі́тм, міф, міфоло́гія і міт, мітоло́гія, Агата́нгел і Агафа́нгел, Афі́ни і Ате́ни, Борисфе́н і Бористе́н, Демосфе́н і Демосте́н, Ма́рфа і Ма́рта, Фесса́лія і Тесса́лія, Ве́бстер, Веллі́нгто́н, Ві́льсон, Ві́нніпéг, Гарсі́я, Везе́рбі, Са́зерленд.

§ 128. Неподвоєні й подвоєні букви на позначення приголосних 1. У загальних назвах іншомовного походження букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо: аба́т, акумуля́тор. За традицією з подвоєнням пишемо загальні назви: анна́лі, бо́нна. 2. У разі збігу в загальних назвах однакових приголосних префікса й кореня подвоєння звичайно зберігаємо, зокрема в тих випадках, коли в українській мові вживається непrefіксальне слово з тим самим коренем: іммігра́ція (пор. мігра́ція), іннова́ція (пор. нова́ція), ірраціо́нальний (пор. раціо́нальний), ірреа́льний (пор. реа́льний). Примітка. Букви на позначення приголосних звичайно не подвоюємо в тих випадках, коли семантичний зв'язок між префіксальним словом і словом без префікса втрачений або суттєво ослаблений: анота́ція, конота́ція (пор. нота́ція).

3. Подвоєння букв на позначення приголосних переважно зберігаємо у власних назвах: Андорра, Бессемёр та в загальних назвах, які від них утворені за допомогою афіксів: андоррець, бессемёрівський, голландський, марокканець і т. ін. У загальних назвах, які утворені від власних назв без 127 додавання афіксів, букви на позначення приголосних не подвоюємо: ват (пор. Ватт). Примітка. За усталеною традицією в деяких власних назвах подвоєння не зберігаємо (Пенсільванія) або зберігаємо частково (Міссісіпі). 4. Буквосполучення ск, що в англійській, німецькій, шведській та деяких інших мовах передає звук [к], відтворюємо українською буквою к: Дікенс, Дікінсон. Примітка. Подвоєння кк зберігаємо у власних назвах кельтського походження, де формант Мас, Мс поєднується з основою, що починається на [к], в тих випадках, коли за традицією їх пишемо як одне слово: Маккартні, Маккензі, а також у загальних назвах, що утворені від власних назв такого типу: маккартизм [Український 2019].

Розподільна робота. Подані слова з подвоєнням запишіть у три колонки: а) подвоєння як результат збігу двох однакових букв на межі морфем; б) подвоєння як результат уподібнення звуків, яке відбулося в минулому і засвідчене орфографією; в) слова без подвоєння:

Барок...о, беладон...а, бел...етрістика, бравіс...имо, ват, груп...а, гун..., інтермець...о, кол...ектив, коміс...ія, лібрет...о, піаніс...имо, піцикат...о, стакат...о, сўм...а, фін..., шас...і, біл...ь, брут...о, бўл...а, ван...а, віл...а, дон...а, мадон...а, ман...а, мул...а, пан...о, пён...і, тон...а, дур...а, мір...а, Ал...ах, бек...ерель, Бек...ерель, гаус..., Гаус..., Мак...ён...а, Мак...інлі, Джэкс...он, Тэк...ерей, Бék...і, Бўк...інгем, Біс...марк, Бріок...нер, Брók...ес, Ламарк..., Штókман..., Сток...гольм, Рўдбек..., Шёрлок..., Біл..., Бот...ічел...і, Гарон...а, Гол...андія, Л...ойд, Марók...о, Міс...урі, Ніц...а, Яф...а; Бёт...і, Джон...і, Міл...ер, Рус...о, Тён...ес...і, Смол...ет..., Кірк...он...елл, кор...еляція, кор...еспондент, контр...еволюція, контр...еформація, сюр...еалізм [Український 2019].

Результати і висновки. Український правопис – система загальноприйнятих правил української мови, які визначають способи передавання мовлення на письмі. Правопис охоплює такі розділи мовознавства, як орфографія та пунктуація. Але незважаючи на складні виклики сучасності, українська мова загалом та її правопис зокрема продовжує змінюватися та удосконалюватися відповідно до актуальних реалій сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нестеренко О.В. Етапи розвитку української абетки як складової українського правопису. 2023. URL: <https://nibu.kyiv.ua/news/410/>
2. В. Німчук, Л. Зизаній, М. Смотрицький. Історія українського правопису XVI–XX століття. Київ : Наукова думка. 2004.
3. Лев В. Історія українського письма (палеографія). Наук. т-во ім. Т. Шевченка (Сарсель), Фондація енци. України (Торонто). Репр. відтворення вид. 1949 року. Київ : ВІПОЛ, 1994. с. 359.
4. Огієнко І. Історія української літературної мови. Київ, 1995. с. 385.
5. Український правопис. 2019. URL: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf

REFERENCES

1. Nesterenko O.V. (2023) Etapy rozvytku ukrainskoi abetky yak skladovoi ukrainskoho pravopysu [*Stages of development of the Ukrainian alphabet as a component of Ukrainian orthography*].- Retrieved from: <https://nibu.kyiv.ua/news/410/> (accessed 26 October 2023) [in Ukrainian].
2. V. Nimchuk, L. Zyzanii, M. Smotrytskyi (2004) Istoriia ukrainskoho pravopysu XVI–XX stolittia [*History of Ukrainian orthography 16th–20th centuries*]. Kyiv : Naukova dumka. [in Ukrainian].
3. Lev V. (1994) Istoriia ukrainskoho pysma (paleohrafiia) [*History of Ukrainian writing (paleography)*]. Nauk. t-vo im. T. Shevchenka (Sarsel), Fundatsiia ents. Ukrainy (Toronto). – Repr. vidtvorennia vyd. 1949 roku. – Kyiv : VIPOL, S. 359. [in Ukrainian].
4. Ohiienko I. (1995) Istoriia ukrainskoi literaturnoi movy [*History of the Ukrainian literary language*]. Kyiv, S. 385. [in Ukrainian].
5. Ukrainskyi pravopys (2019) [*Ukrainian spelling*]. Retrieved from: https://mova.gov.ua/storage/app/sites/19/2024/_2019.pdf (accessed 2019) [in Ukrainian].

A. A. VITSIUK

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Disciplines,
Kyiv Medical University, Kyiv, Ukraine
E-mail: al_vi87@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2216-8536>*

**ON THE ISSUE OF THE IMPLEMENTATION OF THE NEW EDITION
OF UKRAINIAN SPELLING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS**

Ukrainian spelling as a set of generally recognized and generally binding rules establishes the methods of transmitting language in writing. It has developed historically, reflecting ancient traditions or new trends in the transmission of sounds, words and forms that are manifested in the written language at different stages of its development.

The article analyzes the history of the creation of Ukrainian spelling, the most important changes that have occurred from the Ukrainian-Slavic period to the present day. The contribution of prominent Ukrainian linguists, teachers and researchers who have worked for a long time to improve Ukrainian spelling and punctuation is characterized.

Four periods are distinguished in the more than thousand-year history of spelling. The first period (XI-XVI centuries) is associated with the orographic tradition of the famous educators and preachers of Christianity Cyril and Methodius, adapted to the peculiarities of the Old Ukrainian language. The second period (16th–17th centuries) reflects the influence of South Slavic orthography on Old Ukrainian (mostly church) writing. The third period (17th–early 19th centuries) was initiated by the Grammar of the Ukrainian linguist, writer, church figure, and educator Meletii Smotrytsky, published in 1619. The fourth period begins with the first quarter of the 19th century, when a new Ukrainian literary language was being formed on a folk basis. It was at that time that the formation of modern Ukrainian orthography began and developed. From the time of the writing of I. Kotlyarevsky's Aeneid in 1798 to 1905, up to 50 different spelling systems were proposed. The article also outlines the basic rules that are presented in the new edition of the orthography of the modern Ukrainian literary language. Among them, it is worth highlighting such as the use of *i*, *y* at the beginning of a word, the letter *g*, the apostrophe, the soft sign, the letter combinations *yo*, *yo*, writing complex words together and with a hyphen, as well as words of foreign origin, writing undoubled and doubled letters to denote consonants, etc. In addition, a system of exercises and tasks is proposed that will help you quickly and effectively master the main changes that Ukrainian spelling has.

Modern Ukrainian orthography is determined by the 2019 edition, which has a significant number of language norms inherent in Ukrainian traditions. Language renewal is a living and continuous process. It is constantly developing, reflecting changes in the language and its interaction with world languages.

Key words: lexicography, orthography, research-analysis, distribution work, commented writing, system of exercises.

Дата першого надходження статті до видання: 11.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 13.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.05.2026